

RG-50. 473*0094
Juozas Mozuraitis

Ats.: Žinot vardą ir pavardę.

Kl.: Mums reikia įrašyti. Jūsų pasakojime kad būtų.

Ats. A! Nu, taigi. A! Nu, tai pasakyti, ar kaip?

Kl.: Pasakykit.

Ats.: Juozas Mozūraitis.

Kl.: Kelintų metų gimimo tamsta esat? Kada gimęs?

Ats.: 1907 metų.

Kl.: Ir kur gimęs?

Ats.: 1907 metų lapkričio dvidešimt trečią.

Kl.: Tą pačią dieną kaip ir aš. Aš irgi lapkričio dvidešimt trečią gimęs.

Ats.: O, matot, kur kompanjoną rasi.

Kl.: Lietuvos kariuomenės dieną. Lapkričio dvidešimt trečią.

Ats.: Tik tai metų kiek skiriasi.

Kl.: Keturiasdešimt trijų metų. Aš penkiasdešimtais gimęs. Man buvo penkiasdešimt metų. Nu. O dabar pasakykit prašom, kur jūs gimęs esat?

Ats.: Nu, tai ką gi. Reiškia, aš tuo kartu dirbau Kaune taupomųjų... Va. Mūsų vadinosi taupomųjų valstybės kasų valdyba. Tenai šitam paskolų skyriaus vedėju. Nu, ir tik tai tada... Dabar nėra tos mados. O tada jeigu koks įvykis, tai atspausdina ekstra. Spaustuvė ekstra telegramą, taip ir parašyta. Jų vaikai bėgiodavo po miestą. Ir jau rėkia bėgiodami: "karas, karas". Viskas, nu. Nu, tai ką gi jie. Prasidėjo mūšiai, reiškia, jau tenai. Nu, o mums čia buvo toks kaip ir džiaugsmas didelis, kad, reiškia, jau. Mes gi daug vargom žmonių. Ir kalėjimuose sėdėjo, viską. Mes norėjom Vilnių atsiimti. O čia jau rusai sako: "gerai". Čia, reiškia, mes jums atiduosim tą Vilnių, bet jei jūs... Duokit leidimą mūsų karo įguloms.

3:01

Kl.: A!

Ats.: Nu, tai įsileido čia juos su tankais, vadinasi. Nu, ne į patį Kauną, bet ten dar už Kauno...

Kl.: Vižiūnų poligone jie buvo ten, ar ne?

Ats.: Prašau.

Kl.: Gaižiūnuose jie buvo.

Ats.: Nu, taip. Tenai.

Kl.: Jie ten tuos poligonus daugiausia buvo užėmę.

Ats.: Nu, taip. Nu, ir tas karas tenai. Kaip žinot, karas lieka karu. Apie smulkmenas ką? Ką ten pasakosi.

Kl.: Dabar sakykit. Vat jūs dalyvavot sukilime. Ar jūs jau būrėtės į tuos sukilėlius prie karo pradžią?

Ats.: Nu, matot kaip. A! Nu. Jeigu į... Jeigu eiti prie šito... Nu, tai ką gi. Mes... Buvo turbūt liepos mėnesis. Mes nieko nežinojom. Dirbom kaip visada, nu. Tik tada, žinot, proto žmonės dirbdavo tik šešias valandas. Nuo, reiškia, nuo aštuonių iki dviejų, ir viskas. Tai mes ramiai dirbom. Nežinojom, kad jau... Nakčia buvo posėdis. Jie, reiškia, jau bolševikai sako, kad: "mes čia turim jau tvarką pas jums daryti". Nu, tai kiek aš sužinojau, tai balsavo tik prezidentas ir dar vienas ministras, kad reikia muštis.

Kl.: Kad muštis reikia. Ten balsavo Musteikis, man atrodo, ar ne? Krašto apsaugos ministras.

Ats.: O kiti skaitė, kad bereikalingas kraujo praliejimas.

Kl.: Taip, taip. Ir čia tada, reiškia, tada jau Lietuva buvo okupuota. Paskui metus, reiškia, prabuvo.

Ats.: Nu, tai vieną dieną baigėm, šeštadienis, darbą. Ir po darbo, ir po pietų aš kaip tik lošiau su kitų draugu šachmatais. Ir klausom, kas čia taip kler, kler, džer, džer. Nugi pribėgu prie lango. Žiūrau, jau rupūže, jau rusų tankai važiuoja per Kauną.

5:24

Kl.: Kaip žmonės pasitiko rusų tankus? Taigi vis tiek didžiulis džiaugsmas.

Ats.: Nu, baisiausiai nusiminę. Tik žydėliai tai, reiškia, skaitė. Jie gi, mat, visų bijojo. Tai jie ne tai juos mylėjo, bet jau kad nusiteikti gerai prieš... Tai tie džiaugėsi daugiau. Šitie biednesni žydėliai. Nu, ir žmonės jau nusiminę. Pradėjo jau visokios kalbos, kad, reiškia, vaikus tenai jau į mokyklą paims ir taip toliau. Ir... Labai nusiminę. Nu, bet pirmadienį mes atėjom į darbą kaip visada. Ir jau prisistatė... Atėjo aukštas toks vyras su tokia didele žvaigžde. Ir buktai jis jau turi įgaliojimą, kad, reiškia, mums padėti jau.

Kl.: O jis lietuvis buvo ar rusas, ar?..

Ats.: Jis... Jojo... Lietuviškai jis kalbėjo, bet pavardė tai... Daug kartų užmirštu ir vėl atsimenu.

Kl.: Ne lietuviška jo pavardė?

Ats.: Jau ne lietuviška. Su didele jau ta penkiakampe. Nu, ir...

Kl.: Bet jisai... Tai jisai vietinis buvo, jeigu jau kalbėjo lietuviškai?

Ats.: Nu, tai jisai kalbėjo lietuviškai. Nu, ir savaitė praėjo, jau kad mūsų valdytojas paliuosuotas. Šitas, kur čia va dabar kaip tik sėdi. Ir dar tada, kur aš, nu... O jums tą kambarį rodžiau?

Kl.: Taip, taip.

Ats.: Nu, tai..

Kl.: Tas, kur per vidurį sėdėjo.

Ats.: Aš dirbau su juo. Nu, tai jis buvo, reiškia, jau revizorių Lietuvos viršininkas.

Kl.: Aha.

Ats.: O paskiau... Kaip jau jį paskyrė taupomųjų kasų valdytoju, tai, nežinau, už ką aš jam patikau. Kad jis baisiausiai užsispyrė, kad aš eičiau... Pamesčiau tuo revizoriumi ir eičiau pas jį dirbti.

7:53

Kl.: O dabar aš noriu jūsų paklausti. Jau kai karas su vokiečiais prasidėjo. Kai vokiečiai užėmė Lietuvą, taip?

Ats.: Taip.

Kl.: Va. Dabar sakykit, kada jūs susiorganizavot į sukilėlius?

Ats.: A! Nu, tai... Mat, aš norėjau iš eilės davesti jums. Vis tiek reikia jums, kaip tas įvyko. Nu, tvarkoj. Aš ir einu prie to. Nu, ir... Ir mano labai margas jau gyvenimas. Tiktai, žinoma, jūs laiko tiek neturit.

Kl.: Nu.

Ats.: Septynis kartus tikra mano mirtis buvo. Ir aš šiandien...

Kl.: Septynis kartus?

Ats.: Septynis kartus.

Kl.: Kada pirmą kartą buvo?

Ats.: Kada buvo suėmę. Nu, kaip vieną, tai dar vieną. Mažiukas dar buvau

vyrukas tiktai. Laikė eržilą tokį labai stambų. Atidariau duris, kad jį pašerti. Jis kaip šoko... Jisai apie toną sveria. Tai kad davė koja ties galva, kad tiktai keturi centimetrai. Būtų ištiškę smegenys.

Kl.: Smegenys, jo.

Ats.: Nu, eisim toliau. Apie šitą karą.

Kl.: Nu, kai jau vokiečiai pajudėjo šitam kare?

Ats.: Jo. Nu, tai reiškia... O mūsų vyr. buhalteris Sadauskas buvo baigęs Australijoje aukštus mokslus. Dėl to, kad pas mus dar universitetas. Dar tik kursai buvo. Nebuvo dar... Aukštuosius... Tai už savaitės paliuosavo valdytoją. Už kokių keturių dienų vyr. buhalterį Sadauską paliuosavo. O mano brolis... Tai jis tik pradžios mokyklą baigęs. Joniškėliuose gyveno. Nu, ką. Kariuomenėj buvo. Tai tuos tris ant... Ant trijų ne žvaigždės, kaip jos...

Kl.: Juostelės.

Ats.: Jo.

Kl.: Juostelės buvo.

Ats.: Jau kaip trys, tai jau puskarininkis. Pavadino puskarininkiu.

Kl.: Tai jau vyresnysis puskarininkis.

Ats.: Nu, jo.

Kl.: Tai jau iki karininko seka.

Ats.: Tai jis pradžios... Tik pradžios mokyklą baigęs. Jau kaip grįžo su tais tai, kad Lietuva jau oficialiai pagal juos tai dvidešimt pirmą liepos.

Kl.: Taip.

Ats.: Tas seimas toks neva slaptas jau. Nu, kas tenai, žinot, bet... O jie jau devintą liepos... Buvo mitingas Igniškėliuose. Nu, tai... Dar nuovados viršininkas dalyvavo su uniforma, mokyklos direktorius. Tai tie kitri žmonės. Pasibaigė. Gal, gal čia neaišku, gal paklaus. Tai tie, žinot, jie mokyti, jie kitri. O jisai, Dieve, reiškia, prisiskaitęs teoriją apie demokratiją, kaip sako. Kad čia kas dešimtas žodis tai "laisvė". Bet sako: "kaip pažiūrau, kad čia mažai kam bus ta laisvė". Tai kaip šoko: "ką, tai tu, reiškia, esi, reiškia, jau čia koks kraugerys".

11:46

Kl.: Liaudies priešas, ar ne? Visi, reiškia liaudies priešai būdavo.

Ats.: Ne, į viską. Nugi nakčia atvažiavo. Dar nebuvom prijungti. Dar devintą liepos, o prijungė dvidešimt tik pirmą. Paskui dar ir gatvę

Kaune padarė "Dvidešimt pirma liepos".

Kl.: Taip.

Ats.: Nežiūrint to visko, liaudiškumo. Jie atvažiavo nakčia ir... į kalėjimą. Ir kas įdomu. Mano tėviškė šitoj... Tai buvo penkiolika hektarų, tai ne... Skaitėsi, dar nebuvo buožiškas. Buožiškas, jeigu dvidešimt ir dar metras. O kaimyną pas mus... Trys šimtai metrų ligi Vidmantų buvo dvidešimt keturi hektarai. Tai mano brolių į kalėjimą, o tą žmoniško ūkio kalėjimo viršininku.

Kl.: Nu, o tai paskui dar. Kai jau vokiečiai pajudėjo, sugrįžo jūsų...

Ats.: Prašau?

Kl.: Kai vokiečiai pajudėjo, ar jisai sugrįžo?

Ats.: Kas?

Kl.: Nu, tas jūsų giminaitis, kurį suėmė nakčia.

Ats.: Nieko. Koks giminaitis? Brolis.

Kl.: Brolis, jo.

Ats.: Nu, tai... Kur sugrįžo?

Kl.: Namo sugrįžo. Ar jį paleido vokiečiai?

Ats.: Iš kur?

Kl.: Nu, tai jį suėmė, ar ne?

Ats.: Nu, suėmė, į kalėjimą ir uždarė. Ir net nedavė nei pasimatymų, nei lankymų, nei nieko. Ir taip buvo viskas, nu. Reiškia, tai jie jau, matyti, jau tą... Kaip brolių tardė, viską tenai, tai, aišku, surašė... Surašė. Nu, ir jau... Kitus šeimos narius, visus ten. Ir, matyt, ir mane įrašė, kad jau... Nu, tai jau kaip išmetė valdytoją tą, nu, tai aš, reiškia... Nu, labai gražiai sugyvenom. Jam jau, Dieve, rūpėjo, kas čia darosi, kaip čia, ką. Tai einant man pietų, reiškia, jau priėjo prie manęs. Tai kaip aš turėjau sakyti. "Bėk tu čia, ba tu buožė, kraugerys ar kas". Nu, tai jis mane ir į darbą priėmė ir... Nu, tai mudu ir ėjom. O kitą rytą tas, kur atėjo mus prižiūrėti, sako, kad... Jau pranešė, kad, matyt, o aš... Kad jau labai gerai viskas būtų, tai dar ir po pietų ateidavau padirbėti. Kadangi aš turėjau raktus ir viską. Ėjau, reiškia, jau pats tokis, kad... Matyt, tas daręs, jau valdytojas - išsikvojimas didelis, o Mozūraitis labai kytras. Tai, mat, jie...

Kl.: Atkerta visada, reiškia.

Ats.: Kalbasi. Ir jis ateina po pietų jau čia į tą slygį daryti, visą dokumentaciją. Nugį... Tai aš apie pietus, kai jau... O aš priešingai. Ateidavau, kad jau pas mane viskas būtų baisiausiai gerai. Nugį, jau vieną... Vieną pareinu, pakvietimas į KGB. Bet labai... Mums tada labai

navatna, kad aštuntą valandą, o jau... Ir čia dabar viskas... Reiškia, visi čia būna tokie, viską. Tuos žydus gelbėjo, viską, va. Šičia aš irgi gelbėjau. Bet taip gelbėjau, kad jūs pirmusyk dar tik išgirsit Lietuvoj.

16:05

Kl.: Tai papasakokit, kaip ten buvo?

Ats.: Apie žydus šituos?

Kl.: Jo, jo.

Ats.: Nu, va. Irgi, suprantat, kadangi aš šachmatistas. Tai aš ką darau, tai... Taip kaip šachmatuose. Priešininkui darai pinkles visada. Tai taip ir šičia. Aš Kaune turėjau du namus. Tvirtovės alėjoje. Žinoma, turėjau ir banke skolų, paskolų. Bet tada paskola, tai žinot, vyrai mūrai, labai skyrėsi nuo dabartinių paskolų. Dabar kaip čia... Jau dabar, žinoma, susireguliuo. Bet kaip tik Lietuva prasidėjo, tai už indėlius mokėjo penkiasdešimt keturis, o paskolinti tai ėmė turbūt šimtą.

Kl.: Tai kas jus vertė tuos žydus šaudyti, dabar sakykit.

Ats.: A! Nu, tai vat. Aš jums pasakoju, nu. Tai aš turėjau tuos namus ir turėjau skolų tą. Nu, reiškia... Bet galit manyti, kad tai... Kad galėjau išsiversti. Buvo paskola duodama tik penki su puse. Po to metinių. Jeigu aš tūkstantį skolingas, tai penkiasdešimt penki litai palūkanų tiktai į metus. Supratot mane. Nu, ir... Bet žmona niekur nedirbo ir ten namuose tvarkėsi. Vieną dieną... Ir pas mane... Mano tam name buvo laisvas vienas butas. Tai ji sako: "vat priėmiau čia tokią moterį šiandien". Nu, tai sakau: "gerai padarei". Atsimenu, nuoma buvo penkiasdešimt litų už butą tą. Ir sako, su dviem vaikais. Nu, kas man ten rūpi. Man rūpi turnyrai šachmatų, viskas. Ten aš į namus nesikišu. Nu, ir... Tas mūrinis namas buvo dviejų aukštų. Tai va ten į vakarų pusę antrame aukšte du butai buvo. Vienas ir kitas. O viršuj tik vienas butas per visą. Tai aš ten gyvenau. Nu, ir, reiškia, gyvenom.

Kl.: O čia jau karas buvo prasidėjęs?

Ats.: Karas jau ėjo.

Kl.: Taip.

Ats.: Pilnu tempu.

Kl.: Ir jau vokiečiai buvo Kaune.

Ats.: Ne. A! Jūs čia teisingai paklausėt. Ta moteris atlėkė iš Klaipėdos. Ir tie vaikai. Pats vyresnysis tai jau balto tokio veido ir tokie plaukai garbanukėm tokiom. O duktė rausvo veido ir plaukai gelsvi. O jau ta, kur moteris - jos vardas Rachelė.

19:33

Kl.: Viskas aišku.

Ats.: Tai aš padariau, žinot, kokią išvadą. Gal aš klystu. Aš nesakau, kad aš žinojau, tik padariau. Žodis "padariau". Žinojau, kad tai buvo turbūt maišyta šeima. Mano nuomonė. Ba visada šeimose vaikai, sūnus atsigimė daugiau, vadinasi... į motiną, o duktė į tėvą. Aš daug šeimų taip žinau. Ir ten gyveno. Nu, kad man galvon. Aš savo turiu darbą, šachmatų turnyrus, šitą viską, kitą.

Kl.: Bet čia vokiečiai dar nebuvo užėję į Kauną, ar ne?

Ats.: Tautininkų valdyboj. Ir tautininkų, dar išdininkų.

Kl.: Ai. Tai klausykit, bet mes norim dar jūsų paklausti. Vat, kaip buvo, kaip vokiečiai užėjo į Kauną? Vat, kaip jūs tuos žydus gelbėjot?

Ats.: Nu, tai vat aš ir einu. Nu, prie ko aš einu.

Kl.: Aha.

Ats.: Tai aš prie to ir pasakoju jums.

Kl.: Nu.

Ats.: Tai kaip jūs mane kitaip suprasit.

Kl.: Aha.

Ats.: Nu, tai va. Paskiau motina Rachelė, šitas... O tas sūnus, jau toks žydiškas vardas. Ir tie plaukai, tie viskas, o ta... Nu, reiškia... Gal pradėsim nuo to, kad, nežinau, ar kad aš buvau vyresnio amžiaus, ar kad su barzdele. Mūsų ten buvo apie šimtas dvidešimt. O tikras mūsų jau va... vadovas - tai tikras Lietuvos karininkas. Su žvaigždukėm.

21:27

Kl.: Kas toksai buvo, reiškia?

Ats.: Tai nežinau. Ar kad aš jau vyresnio amžiaus, ar su barzdele tik toks. Ten mūsų apie šimtą. Ne taip, kaip dabar į kariuomenę nueini. Tai tavo sveria, rašo. O man tik pamok pirštu. Aš priėjau. "Vardas, pavardė", pasakiau. "Pasėdėk, pasirink šimtą vyrų". Kur kokie uždaviniai, tai tik nevarinėsi šimtą, reiškia. Pagrindas buvo taip, kaip romėnų kariuomenėj, dešimtinis. Dešimt vyrų. Tai aš rinkausi vis stambius. Tokius atletus, ba labai bijojau, jeigu reikės eiti ant durtuvų. Ba rusai labai ant šito pasiutiškai, pasauliniai. Jų visi bijojo. Ir vokiečiai ant tų durtuvų.

Kl.: Jūs rinkotės stiprius vyrus. Ir kiek vyrų surinkot?

Ats.: Kaip?

Kl.: Kiek vyrų surinkot?

Ats.: Nu, tai kad... Ar jūs klausot, ar neklausot?

Kl.: Tai klausom.

Ats.: Dešimtinis.

Kl.: Dešimtinis.

Ats.: Aš jums sakau, dešimtinėm, reiškia. Tai jie... Dešimtį pasirinkau. Nu, kiek. Jeigu dešimt, paskirstė dešimtinėm, nu. Ar supratot?

Kl.: Suprantu, suprantu.

Ats.: Nu, o aš vienuoliktas, vadas.

Kl.: Nu. Nu, ir ką jūs darėt? Reiškia, susirinkot dešimt vyrų ir koks buvo jūsų uždavinys?

Ats.: Nu, kokių apie... Ne apie uždavinius kalbėsiu, bet apie tą va organizaciją. Nu, ir ką. Uždavinys koks, kur mūšis, kur viskas. Gi, pavyzdžiui, mes turėjom parėdymą kokį. Išsaugoti tiltus iš Berlyno, va. O rusai, jeigu trauksis, susprogdinti tiltus. Tai vat. Pirmiausia buvo... Žuvo dvylika vyrų prastai ginkluotų prie Aleksotos tilto. Dėl to, kad rusai atėjo su kulkosvaidžiu, su viskuo. O čia pas... Kas kokį ginklą pasistvėręs. Tai dvylika žuvo. Bet panika jau kilo. Kad jie kaip sprogdino tą tiltą, tai dar jų sunkvežimis važiavo. Ir tas išlėkė į padanges.

23:46

Kl.: Aha.

Ats.: Nu, va. Tai dabar dar kas jums neaišku.

Kl.: Nu, tai dabar papasakokit, kaip tuos žydus šaudėt prie Neries.

Ats.: Nu, vat jūs tuojau prie šaudymo to. Taigi aš jums turėjau papasakoti kaip... Pradžią. Reiškia, iš ko tas pasidarė, nu, suprantat. Nejau aš nuėjau, Mozūraitis, ir nuėjau žydų šaudyti?

Kl.: Ne, tai aš žinau.

Ats.: Tai vat, aš jums pasakoju. Aš pasidariau dešimtininku.

Kl.: Nu.

Ats.: Nu, ir buvo... Ir, reiškia, įvairių uždavinių, įvairių mūšių. Nu, ir dabar jau einam prie šito. Buvo ketvirtadienis. Dar saulei netekėjus mane pašaukė jau tas karininkas. Ir sako: "Vilijampolėje didelis susišaudymas su KGB". Nu, tai... Tai ką jūs. Tai aš sakysiu, eisiu gulti ar kur. Aš tuojau tuos savo vyrus. O ginklais. Tai mus apginklavo Maskva. Žinokit šitą. Jūs Kauną gerai žinot?

Kl.: Gerai žinau.

Ats.: Nu, va. Yra Parodų kalnas. Yra toksai, kur eina plentas aukštyn.

Kl.: Aukštyn, jo.

Ats.: Po kairei.

Kl.: Aha.

Ats.: Tai vat, penktadienį. Aš dar vat... Kaip pasaulinis karas buvo pirmas, tai aš dar atsimenu. Šautuvą paima, tai turi pirmiausia kaip nors atidaryti. Įdėti šovinį, uždaryti, iššauti. Paskui vėl atidaryti, išimti gilžę, įdėti šovinį. O šitie... Jie jau pačius geriausius atvežė penktadienį. Atvežė penktadienį dešimtšūvius, kur... Taip, kaip šaudė taip, kaip pistoletas. Išleikia šoviniai. Iššauni, išleikia automatiškai. O ten tai tu pats turi viską. Tai pastatė tokį mongolą saugoti. Nu, tai per tą sukilimą... Kiti sako: "jį reikia nušauti". Tai aš sakau: "jokių būdu". Jo namie yra tėvas, motina, viskas. Ką jis kaltas, kareivis. Tik jį nuginkluoti, ir viskas. Ir mes apsiginklavom puikiausiais tais. Ir durtuvai dar stovėjo, ir viską, viską. Tais ginklais. Ir turėjom dešimtšūvius. Dar tais laikais buvo didelis ginklas. Vadinasi, iš jo šauni, kaip iš pistoleto, vat. Spaudot. Tai taip ir šičia. Iššauna, išmeta ir kitą paduoda. Ir gavom tuos, reiškia, ginklus. Nu, tai aš tuojau tą dešimt vyrų. Ir pas mane buvo geležinė irgi tvarka. Kad ne taip kaip armijoje. Ba jau buvo... Jau vokiečių karininkų buvo jau matyti. Vokiečių ties bažnytkaimiais žuvo kelios dešimtys. Ba jie pasiraitoję rankoves eidavo. O ties Kaunu nei vienas vokiečių neužmuštas, tik lietuviai. Palaidojom šimtą šešiasdešimt tris. O kiek sužeistų dar buvo. Už tai, kad matot, kas yra. Mes turėjom uždavinį paimti radiofoną ir paštą. Pašte pasodino, katrie moka vokiečių kalbą. Juk nebuvo kaip dabar va. Prie ausies pridedat ir kalbat. O tai reikėjo dar šitaip sukuti. Tai vokiečių generolai, tai yra rusų generolas skambina jau kitam generolui jau tartis. O čia pasodino, kad vokiškai mokėtų. Jau vokiškai atsako jam. Tai jie padarė išvadą, kad, reiškia, jau Kaunas užimtas. Tai jie kaip traukėsi, tai pro Kauną visai nesitraukė. Traukėsi pro Prienus. Matot, kokia tragedija. Žuvo šimtas šešiasdešimt trys lietuviai, o nei vieno ru...

28:15

Kl.: Vokiečio. Vokiečiai žuvo, jo.

Ats.: Vokiečiai nežuvo dėl to, kad mes į juos atsakėm. Vokiškai. Tai jie skaito, kad užimta, kad baisu jau tenai. Ir jau tiltas susprogdintas. Ir gelžkelio tiltą susprogdino. Gelžkelio tiltą irgi susprogdino. O Vilijampolės tiltą, tai, žinot. Aš kaip tada atsivedžiau, atsirado didvyris. Aš labai susigraudinu. Jisai iš sukilėlių šoko. Kad susprogdino, tai privežė sprogstamos medžiagos ir nutiesė laidą.

Kl.: Laidą? Aha.

Ats.: Tai jis šoko. Nukirpo tą laidą ir žuvo vietoj.

Kl.: Nušovė jį.

Ats.: Bet tiltas liko. Už tai ir prasidėjo. Šita istorija jus artina.

Kl.: Jo.

Ats.: Prie to tilto. Nu, tai į ten... Jeigu Kauną žinote, tai po kairei tokia nemaža... Prie pat tilto po kairei nemaža pievelė tokia yra. Va matot, kaip mudu jau rasim bendrą kalbą. Nemaža pievelė. Pas mane buvo geležinė tvarka. Ne taip, kaip avys eitume. Abudu tarp dešimt vyrų po du eina. Aš einu vienas. Ginklai paruošti ir einam. Bet tvarkingai, gražiai. Jau vokiečių karininkai, tai kepurės nesiiimi. Tai tik iš karto linkteli galvą. Nu, ir prieinam tą tiltą. Po kairei ant tos pievelės kokia septyniasdešimt, aštuoniasdešimt žmonių įvairiausių. Bet man ne tas rūpi. Man rūpi Vilijampolėj mūšis. Ar supratot mane? Gal aš iš jo jau negrišiu ar kaip bus. Bendrai, reiškia, aš atsakau už savo dešimt vyrų ir pats už savo. Aš irgi noriu gyventi. Tai aš visai mažai dėmesio kreipiu į... Tenai aš matau ir moterų, ir vyrų, ir įvairių ten. Ir jau... Ir jau gestapo jau mačiau, kokie ten trys. Bet man ne tas, man rūpi anas. Nugi dar tilto neperėjom galutinai. Jau už akių eina kapitonas gestapo. Jau kas gestapas, tai turbūt suprantat. Ir su vertėju mums vokiškai. Aš irgi, bet ką aš žinau. Nežinau, ar aš moku. "Halt", nu, "halt". Ir pas juos geležinė tvarka. Kad, reiškia, turi reikalo su manim. O aš jau paskui turiu savo tiems duoti parėdymus. Ir man aiškina. O, matot, koks žvėriškumas buvo to gestapo. Kad įvaryti baimę, kad visi drebėtų. Tai vat. Reikia padaryti kraujo didelį praliejimą. Kad visi jau paskui bijotų ir drebėtų. Taigi buvo pakabinta ant sienų, "jeigu bus nušautas nors vienas kareivis vokiečių, tai bus šimtas sušaudyta". Ir vieną įvykdė tokį dalyką Alytuj. Net tris kunigus sušaudė. Nesvarbu, surinko žmonių skaičių ir viskas. Ir sušaudė.

32:17

Kl.: Tuos įkaitus vadinamus.

Ats.: Bet tik tą vieną. Daugiau jau... Paskui, matyt, jau... Ar Berlynas, ar kas jau pasakė "negalima šitaip", vadinasi. Tai dabar jis man sako, reiškia, jau su manim. Kadangi jis jau kapitonas KGB, o aš jau dešimtininkas. Kad aš duočiau įsakymą savo šitai dešimčiai vyrų sušaudyti tuos septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt ten žmonių. Sako: "ten yra žydai ir komunistai". O aš šachmatistas. Tai aš tik pagalvoju taip. Tai kaip man reikės gyventi. Kada aš matysiu, kad pražudžiau žmones. Kaip jie išsigandę krito, kaip kraujas, kaip jie sužeisti blaškėsi. Kraujas, viskas. Aš gi šachmatistas. Aš į viską pirmyn turiu žiūrėti taip, kaip prie šachmatų lentos. Manau, tai jau... Koks mano gyvenimas. Ir antras dalykas. Kad tenai ir vaikų, ir šito, ir kito visko. Tai, matyt, žydukai kokie ar kas tenai. Ir aš padariau tokį kietą balsą, ramų. Ir sakau: "kad aš tokio įsakymo neturiu teisės duoti". "Varum". Vokiškai mokat?

Kl.: Suprantu. "Kodėl?".

Ats.: Kodėl? Sakau: "pas mus". O pas juos yra šventas žodis "ordnung". Tai aš jam kietai sakau: "pas mus "ordnung" tik savanoriai", o priversti negalima. Ir aš atsisakau duoti tokį įsakymą. Tai jis baisiausiai į mane

pažiūrėjo piktai, įsiutęs. Bet aš galvoju. Jeigu jis norėtų mane nušauti, aš jį pirmiau nušausiu. Vis tiek aš gyventi tai noriu. Nu, tai jisai kažin ką pagalvojo. Ir sako man: "tai gerai, tai duok savanorius". Nu, tai aš galvoju. Jeigu jau šitaip, nu, tai aš jau kreipiuosi. Nu, tai iš to dešimt, vienas. Tai jis į mane pasižiūrėjo tokiom akim, "dar su tavim, rupūže, rasim". Ir baisiausiai piktai jau. Jis kažin ką dar murmėjo ten, nuėjo su tuo. Tai žinot, kaip prasidėjo... O jau mes, jau gi ten po kairei ta pievelė. O jau mes beveik visą tiltą buvom perėję. Tai aš paskui jau pabaigiau, ir pievelė... Tai žinot, kaip prasidėjo... Tas pamatė, kad jau žudys žmones, sušaudymas, viskas. Tai pradėjo baisiausiai jau baubti. Tai aš kritau ant tos pievos ir ausis užsiėmiau. Man net sarmata jums pasakoti. Reiškia, užsiėmiau ausis ir jau negalėjau klausyti to baisiausio. Biškį pradarau, dar girdžiu tą klyksmą šaudymo, ir vėl užsidengiu. Paskui dar sykį atsidengiau jau taip už kokio pusvalandžio. Nu, kad jau tyku. Nu, tai atsikėliau. Čia, žinot, nugriuvęs buvau. Susitvarkiau viską. Ateina tas, reiškia, jau... Nu, mano tas. Sakau: "tai ką jau padarė tau tie žydai, komunistai, kadėjai šaudyti".

36:30

P E R T R A U K A

Kl.: A! Tai dabar, tamsta, būkit geras, truputį nuo anksčiau papasakokit. Reiškia, jūs kritot. Ir jūs kritęs ką jūs girdėjot? Šūvius girdėjot, riksmus...

Ats.: Nu, tai... Nu, aš jums pasakoju natūraliai.

Kl.: Gerai.

Ats.: Užsiėmiau, kad to klyksmo... Ar jūs nesuprantat mirštančio žmogaus kokis klyksmas. Dabar tai per filmą jau krinta. Reiškia, filmas, kad į kiną nueinat. Krinta jau nuo kokio baisiausio kalno arba iš dešimto aukšto. Tam tikras klyksmas. Tai net kine, ir tai šiurpas ima. Tai aš biškutį... Kad jau išgirstu, kad dar ten klyksmas, šaudymas, tai aš vėl užspaudžiu tas ausis. Tai jūs manot, malonus ten klausymas, kada žmonės miršta. Ir koks ten klyksmas. Nu, ir... Tik aš jums, rodos, nuoširdžiai pasakoju. Kada jau už kokio pusvalandžio, jau tyku. Nu, tai tada tik ir atsikėliau. Ar jau dabar jums aišku. Kad, reiškia, tuo kartu susiėmiau ausis ir kritau ant žemės. O paskui, nežinau, jau gal baigė jie, o gal nešaudė. Taip biškį atleidžiu, kad garsas būtų. Ausys buvo geros. Tai aš vėl užspaudžiu. Kiti, mano nuomone, už kokio pusvalandžio jau negirdėjau nieko. Ar aišku?

2:10

Kl.: Aišku, aišku. Ir kas toliau buvo?

Ats.: Ir grįžta tas, mat, iki šitos vietos. Nu, tai jis turbūt girdėjo, kad aš jo klausiu: "ką jau, - sakau, - tau padarė tie žydai ir komunistai, kad tuėjai juos šaudyti". Supratot mano klausimą. O jis man sako: "viršininke, jūs turbūt nežinot, kas yra gestapas". Sako: "jeigu nei vienas būtų nėję, tai būtų pavilioję į šoną ir būtų sušaudę ir

paskelbę, kad mes komunistai. Už tai nėjom tų šaudyti". Tai sakau: "aš ėjau, bet jūs". "Viršininke, nepergyvenkit". Uždėjo... Aš ir dabar susigraudinau. Uždėjo ranką ant peties: "nenušoviau aš nei vieno. Visus šūvius leidau per viršų". Aš tų kulų nemačiau, kur jo lėkė. Bet aš iš jo akcento, iš jo povyzos tikiu, kad jis nieko nenušovė. Visus šūvius leido per viršų. Jis, skaitosi, kad ėjo, mus išgelbėtų. Nu, tai ką. Surikiuoju savo vyrus vėl po du gražiai. Ateinu. Ir tam jau savo karininkui sakau: "prašau mane iš sukilėlių...". Tas buvo ketvirtadienį. "Prašau mane iš sukilėlių paleisti". "Čia dabar gražus dalykas. Dešimtininkas išsigando". Sakau: "aš nieko neišsigandau, bet sėdi mūsų ministrai, viskas. Valdžia yra, o likti čia, kad eiti žmones gaudyti, šaudyti, aš nesutinku". Nu, tai jis man sako: "nesikarščiuok. Sėsk ir palauk". Nu, tai aš ir pildau. Ateina jau iš to ir šypsosi. Tai supratau, kad jau palanku man. Nu, žinot, man didelė garbė buvo. Paskirtas ministrų tarybos sargybos viršininku su savo vyrais. Matot, kam patikėjo ministrų gyvybę. Skaitė, kad toks vyras, katras drįso pasipriešinti gestapui, yra atsisakęs... Tai jau jisai gins ir ministrus, jeigu kas, reikės. Aš net susigraudinau. Nu, tai aš savo vyrus vėl gražiai po du, tvarkingai. O ministrai visi sėdėjo kaip tik mūsų rūmuose. Mes pirmutiniai pastatėm Marijampolėj. Kaune šešių aukštų ir dar žemėje du. Buvo planas, pastatyta. Amerikoje, sako, yra dar žemė keturiasdešimt aukštų. O čia dar tik mėginimas. Tai aš atsimenu. Per posėdžius mane vis palikdavo. Kadangi aš viską taip jau žinodavau. Šone, kambaryje. Jeigu kas neaišku per posėdį, mane iššaukia tenai. Tai, vienu žodžiu, atsimenu, kad svarstė Nemuno vandens lygį. Kadangi reikia dirbti. Kokias medžiagas, kad jos nepraleistų vandens ir būtų labai stiprios. Kad jų nepralaužtų.

5:51

Kl.: Dabar žiūrėkit, tamsta. Kol mes dar nenuėjom į šalį, gerai? Aš noriu dar jūsų paprašyti apie tą epizodą. Reiškia, kai jūs ten priėjot, tai tie žydai ten buvo surinkti toj pievutėj. Kas juos saugojo, sakykit?

Ats.: Kaip?

Kl.: Kas saugojo tuos surinktus žydus?

Ats.: Nu, gal... Aš nuoširdžiai pasakoju. Aš nekreipiau dėmesio. Aš ėjau pro juos. Man rūpėjo apie mūsų Vilijampolėj. Maniau, kad taip tenai koks... Susirinkę, reiškia, ten, kur jau juos paskirstys. Ar valgyti duos, ar... Gi viskas nutrūko. Ir valgyklos, viskas... Jiems duos... Aš jums nuoširdžiai sakiau.

Kl.: Aš tikiu jums. Jūs labai nuoširdžiai pasakojat. Dabar sakykit, kaip jums atrodo vat. Man jūsų nuomonė labai svarbi. Kas tuos žydus sušaudė?

Ats.: Nu, tai kad aš nemačiau, kas juos sušaudė.

Kl.: Gerai, gerai.

Ats.: Nu, ir mano vienas vyras buvo ten.

Kl.: Aha, aha. Bet kiti, va tie, kurie šaudė, kas jie tokie buvo?
Nematėt jūs ten jų?

Ats.: Kaip?

Kl.: Nematėt, kas šaudė?

Ats.: Nu, kaip?.. Kiba jūs neklausot, ką aš jums sakiau.

Kl.: Aš klausau, klausau.

Ats.: Aš griuvau ant pievos tenai, anoj pusėj tilto. Ant pievelės tos ir gulėjau. Tai kaip aš juos galiu matyti?

Kl.: Nu.

Ats.: Kad aš net to garso bijojau, to klyksmo, mirties šauksmo to. Aš biškį tik atsilapojau ausis ir vėl. Tai kaip aš jums meluosiu.

7:23

Kl.: Gerai, gerai.

Ats.: Meluoti negaliu.

Kl.: Gerai, gerai.

Ats.: Aš tiek išgyvenęs vienu metu. Teisybę visiems sakiau ir jums.

Kl.: Ačiū, ačiū.

Ats.: O kas, reiškia, juos šaudė, tai kaip aš jums galiu atsakyti.

Kl.: Gerai, gerai.

Ats.: Aš jiems net vieną savo vyrą, pasakiau. Bet aš pasakoju, ką jis man paskui grįžęs pasakojo.

Kl.: Aha, aha. Nu. Gerai. Įdomus pasakojimas. Čia jums bus labai svarbu.

Ats.: Nu, tai aš savo su tais dešimt vyrų atėjau prie ministrų... A, dar, reiškia, jo... Ministrų taryba kaip tik buvo tam mūsų name, kur mes...

Kl.: Tam name. Nu.

Ats.: Mes buvom, Mickevičiaus dirbom, dar nepersikraustę. O, vadinasi, jau kaip atėjo bokševikai, tai užėmė tą namą. Mūsų neleido. Paskui atėjo vokiečiai ir užėmė. Ba ten gražus tas namas labai.

Kl.: Dabar aš noriu dar jūsų paklausti. Jau ne apie tą vieną, kur jūs matėt prie upės tuos surinktus. Bet jūs kai patruliuodavot po Kauną, jūs visokiausių turėjot uždavinių. Ar jums yra tekę matyti kitose vietose, kad varinėtų žydus?

Ats.: Ką?

Kl.: Kad varinėtų žydus ten, iš namų išvartytų?

Ats.: Dar tuo momentu nevarinėjo ten. Aš nemačiau. Dar jie... Dar, pavyzdžiui, toks turtuolis buvo. Pas mus paskolą net turėjo. Milijoną ar kiek. Reiškia, kad jį dar paskyrė kailių dirbtuvės meistrui kokiui. Dar aš... Ir antrą kartą gi aš ten ilgai nebuvo dėl to, kad aš... Pirma jums pasakojau. Prie to, kur mane užverbavę buvo. Nu, tai kaip aš paskiau... Nebaigėm. Jūs vis pertraukėt mane. Tai aš noriu tik šitą dabaigti, kad jums aiškiau pasidarytų.

9:32

Kl.: Aha, aha.

Ats.: Kad taip sąryšis yra.

Kl.: Aha.

Ats.: Kadangi mano dalyvavimas. Klausiat...

—